

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCYZŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA: NR 1, 2013

KRYSTYNA IGLICKA

UCZELNIA ŁAZARSKIEGO, WARSZAWA

POWROTY POLAKÓW PO 2004 ROKU: W PĘTLI PUŁAPKI MIGRACJI¹

1. WPROWADZENIE

Choć w dobie zwiększonej międzynarodowej mobilności i globalnej konkurencji o siłę roboczą migracje powrotne nabrały znaczenia i zaczęły wzbudzać uwagę polityków, to jednak cały czas zjawisko to nie jest należycie monitorowane. Wynika to przede wszystkim z trudności natury technicznej. Po pierwsze, nie ma jednej i obowiązującej dla wszystkich krajów definicji migranta powrotnego, po drugie, wiele krajów nie prowadzi statystyk dotyczących powrotów. Wszystko to powoduje, iż nawet gdy mierzony jest ten sam strumień migracyjny, dane mogą się znacznie różnić. Tak było w przypadku powrotów Włochów z Republiki Federalnej Niemiec w latach 60. XX wieku, kiedy to statystyki niemieckie rejestrowały trzy razy większy odpływ niż rejestry włoskie odnotowujące wjazdy tej samej kategorii migrantów².

W dobie zwiększonej mobilności cyrkulacyjnej trudno jest przyjąć kryterium – na przykład jednego roku pobytu za granicą – jako okres, po którym migranci uznawani są za migrantów powrotnych³. W erze tanich środków komunikacji,

¹ Rozszerzona wersja tego artykułu ukazała się w: K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Warszawa, 2010.

² *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesu czy rozczarowania?*, red. K. Iglicka, Warszawa, 2002, s. 208.

³ Takie kryterium zastosowano w Grecji. Tamtejszy Urząd Statystyczny definiował migranta powrotnego jako osobę, która co najmniej rok przebywała za granicą i co najmniej rok po powrocie zamierzała pozostać w Grecji. Szerzej zob. K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 roku...*, s. 160.

w przeciągu roku mogą oni kilkakrotnie odwiedzać swoje rodziny. Czy jednak ich pobyt w tym czasie powinien uznany zostać jako powrót? Jak dowiedzieć się, jakiego rodzaju jest to pobyt, skoro nie ma możliwości dotarcia do całej populacji migrantów i w związku z tym również do populacji migrantów powrotnych.

W dalszych częściach tego artykułu zaprezentowane zostaną wyniki badań nad migrantami powrotnymi po roku 2004. Z przyczyn wymienionych powyżej niemożliwe jest oszacowanie skali zjawiska migracji powrotnych – poakcesyjnych.

Moim celem jest zarysowanie możliwych strategii zachowań migrantów powrotnych zarówno w sferze powrotu do Polski, jak i powtórnej remigracji bądź kolejnej migracji oraz analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej badanej zbiorowości migrantów. Ustalona została również typologia migrantów powrotnych i rodzaj powrotów do Polski po 2004 roku. Mam nadzieję, iż wyniki analizy, zawarte w tej pracy, pozwolą w przyszłości na pogłębione i kompleksowe studia nad reemigracją Polaków.

Zjawisko migracji zarobkowych, poakcesyjnych zaskoczyło zarówno badaczy, jak i polityków. Podlega również – zwłaszcza w okresie kryzysu gospodarczego bądź też nadchodzących wyborów – manipulacji politycznej. Migracje zarobkowe, poakcesyjne są zjawiskiem niezwykle dynamicznym. Kierując się wynikami najnowszych badań nad migracją z Polski po 2004 roku⁴ – które wskazywały, iż w dłuższym czasie cyrkulacyjny charakter migracji przeradza się w proces długookresowy, a nawet osiedleńczy – oraz oficjalnymi statystykami krajów przyjmujących, jak i statystykami i szacunkami GUS⁵ oraz wsparciem teoretycznym, zwłaszcza ze strony koncepcji Kinga⁶, i własną intuicją badacza, zdecydowałam, iż skoro moim zamiarem jest analiza rodzajów powrotów⁷, to nie powinnam ograniczać zbiorowości, która miała zostać poddana badaniu żadnej cenzurze czasowej, i to zarówno ze względu na czas pobytu za granicą, jak i planowany czas pobytu (po powrocie) w Polsce.

W ten sposób możliwe było dotarcie i przeanalizowanie nowej, z punktu widzenia zachowań migracyjnych, zbiorowości oraz zdobycie materiału empirycznego, który wskazał na zjawisko tytułowej „pułapki migracyjnej”, w której

⁴ K. Iglicka, *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*, Warszawa, 2008; A. White, L. Ryan, *Polish temporary migration. The formation and significance of social networks*, „Europe-Asia Studies”, 2008, vol. 60, nr 9, s. 1467–1502.

⁵ W 2007 r. GUS szacował, iż liczba Polaków przebywających za granicą przynajmniej rok, a więc będących rezydentami innych krajów, wynosiła 1 mln 400 tys. osób. Szerzej zob. Z. Kostrzewa, D. Szaltys, *Wpływ emigracji na rozwój demograficzny Polski*, w: *Migracje zagraniczne a polityka rodzinna. International migration and state policy for families*, „Biuletyn RPO – Materiały nr 66, Zeszyty Naukowe”, red. nac. M. Zubik, Warszawa, 2009.

⁶ Por. *Return Migration and Regional Economic Problems*, ed. by R. King, Kent, 1986, s. 276.

⁷ Rozumianych w świetle teorii jako nie tylko powroty na stałe, ale również jako powroty okazjonalne, tymczasowe bądź cyrkulacyjne. Szerzej zob. R. King, *Generalizations from the history of return migration*, w: *Return Migration. Journey of Hope or Despair?*, B. Gosh, Genewa, 2000.

tkwi wielu Polaków. O zjawisku powrotów okazjonalnych, tymczasowych wspominali wielokrotnie przedstawiciele organizacji polonijnych, media oraz internauci, jednak do tej pory nie było badań poświęconych temu rodzajowi powrotów.

Projekt, którego wyniki stanowią główną empiryczną część tego opracowania, prowadzony był przez Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego i Centrum Stosunków Międzynarodowych od lutego do marca 2009 roku. Badanie zrealizowane zostało przez Pracownię Badań Społecznych (PBS). Honorowy patronat nad badaniami objęli: marszałek Senatu Bogdan Borusewicz i minister pracy Jolanta Fedak. Celem projektu było zdobycie wiedzy na temat postaw i opinii migrantów powrotnych dotyczących ich pobytu w kraju emigracji i powrotu do Polski.

Początkowo zaplanowano, że badanie zostanie przeprowadzone techniką CATI (wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo). Badaniem miały zostać objęte dwie grupy respondentów w pięciu miastach: Warszawie, Poznaniu, Gdańsku, Rzeszowie i Katowicach – dużych ośrodkach reprezentujących odmienne lokalizacje geograficzne Polski. Grupy respondentów to:

1. osoby, które nabyły prawo do zasiłku za granicą (w krajach UE) i ubiegają się o transfer tego zasiłku do Polski;
2. osoby, które za granicą pracowały zbyt krótko, żeby tam nabyć prawo do zasiłku i korzystają z zasady sumowania okresów zatrudnienia lub ubezpieczenia w różnych krajach członkowskich.

Aby zrealizować badanie niezbędne były telefony osób, które od lipca do końca grudnia 2008 zarejestrowały się w Wojewódzkim Urzędzie Pracy (złożyły formularz E 303 lub E 301). W tym celu do pięciu wybranych WUP-ów zostały wysłane pisma informujące o projekcie i zawierające prośbę o przekazanie takiej bazy telefonicznej.

W związku z tym, że część WUP-ów odmówiła przekazania baz, a w tych, które zgodziły się to zrobić, liczba telefonów była niewystarczająca do przeprowadzenia badania za pomocą ankiety telefonicznej, postanowiono przeprowadzić badanie przy wykorzystaniu innej metodologii.

Badanie zostało przeprowadzone za pomocą ankiety papierowej, wywiady *face to face*. Rozszerzona została grupa respondentów – miały to być wszystkie osoby (w wieku produkcyjnym), które wróciły z pracy za granicą po 1 lipca 2008 roku, bez względu na to, czy rejestrowały się później w WUP. Badanie przeprowadzono na zbiorowości 200 respondentów, po 40 w wybranych miastach.

Jedyną możliwością dotarcia do tak precyzyjnie zdefiniowanej grupy docelowej jest dobór respondentów metodą „kuli śniegowej”. Stosowana jest ona w wypadku badań, w których badana populacja składa się z jednostek nietypowych, do których bardzo trudno dotrzeć. Zadaniem ankieterów było znalezienie takich osób poprzez posiadane kontakty.

Wyniki badania nie są reprezentatywne. Należy je więc interpretować z dużą ostrożnością. Kłopotów dostarcza również samo zjawisko i to zarówno z przyczyn definicyjnych, jak i różnych ujęć statystyk narodowych. Wspomniane zostało bowiem uprzednio, że nie ma jednej obowiązującej definicji migranta powrotnego, różne kraje przyjmują odmienne definicje i kryteria powrotów.

2. CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNA BADANEJ ZBIOROWOŚCI

W badanej grupie osób, które po 1 lipca 2008 roku powróciły z pracy za granicą, przeważały kobiety. Stanowiły one 52% ogólnej liczby respondentów. Ciekawe jest, iż również w badaniach prowadzonych przeze mnie w Londynie jesienią 2007 roku⁸ to właśnie kobiety częściej niż mężczyźni deklarowały chęć szybszego powrotu do Polski. Wśród zbiorowości kobiet, które zadeklarowały chęć powrotu do Polski 13% stwierdziło, że zrobi to jeszcze w tym roku w porównaniu do niecałych 5% mężczyzn (zob. tab. 2.1).

TABELA 2.1. RESPONDENCI WEDŁUG PLANOWANEGO OKRESU POWROTU DO POLSKI

Termin powrotu	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem
jeszcze w tym roku	8	20	28
za 1–2 lata	36	36	72
za 2–5 lat	68	44	112
za 5–10 lat	60	52	112
Ogółem	172	152	324*

* Zbiorowość 324 spośród 636 migrantów polskich w Londynie, którzy na pytanie o powrót do Polski odpowiedzieli twierdząco; K. Iglicka, *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*, Warszawa, 2008, s. 168

W badaniu migracji powrotnych okresu kryzysu gospodarczego osoby młode, do 30. roku życia stanowiły 56% ogólnej liczby respondentów. Wśród najmłodszych zdecydowanie przeważały kobiety. Stanowiły one 65,5% respondentów w najmłodszej grupie wieku (zob. tab. 2.2). Powracające kobiety charakteryzowały się o wiele wyższym poziomem wykształcenia niż mężczyźni. 66% kobiet i tylko 34% mężczyzn miało wykształcenie wyższe. W kategorii „wykształcenie zawodowe” proporcje były odwrotne: blisko 67% mężczyzn i tylko 33% powracających kobiet charakteryzowało się tym poziomem wykształcenia.

2/3 badanych to osoby stanu wolnego: panny, kawalerowie, osoby rozwiedzione, w separacji oraz wdowcy. 1/3 zbiorowości to osoby w stałych związkach (zamężne, żonaci, w konkubinacie). Również 1/3 respondentów zadeklarowała posiadanie dzieci na utrzymaniu.

⁸ Szerzej zob. K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 roku...*, s. 160.

POWROTY POLAKÓW PO 2004 ROKU...

TABLICA 2.2. RESPONDENCI WEDŁUG WYBRANYCH CECH
DEMOGRAFICZNYCH I SPOŁECZNYCH

		Płeć		Razem	
		kobiety	mężczyźni	liczba	odsetek
		odsetek	odsetek		
Ogółem		52,5	47,5	200	100
Wiek	20–25 lat	65,5	34,5	58	100
	26–30 lat	50,9	49,1	55	100
	31–40 lat	44,7	55,3	47	100
	41–62 lata	45,0	55,0	40	100
Wykształce- nie	zawodowe	33,3	66,7	39	100
	średnie ogólne	60,7	39,3	56	100
	średnie zawodowe	51,1	48,9	47	100
	wyższe	66,0	34,0	50	100
Stan cywilny	wolny/a (panna, kawaler, roz- wiedziony/a, w separacji, wdowiec/ wdowa)	54,5	45,5	132	100
	żonaty, za- mężna, pozo- stający w sta- łym związku (konkubinat)	48,5	51,5	68	100
Dzieci na utrzymaniu	tak	46,2	53,8	65	100
	nie	55,6	44,4	135	100
Sytuacja zawodowa	pracujący/a – aktywny/a zawodowo	52,5	47,5	120	100
	niepracują- cy/a – bezro- botny/a	43,2	56,8	44	100
	niepracujący/a – bierny/a zawodowo	63,9	36,1	36	100

Źródło: Migracje powrotne, dane PBS, ISS UW, CSM, 2009. Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

3. SYTUACJA ZAWODOWA

Jako pracujący aktualnie w Polsce określiło się 60% respondentów, a 40% to osoby, które w chwili badania nie pracowały. Wśród nich 22% określiło siebie jako bezrobotnych, a pozostali (18%) to osoby bierne zawodowo. Wśród tej grupy zdecydowaną większość stanowiły kobiety.

Z uwagi na płeć proporcje wśród pracujących/aktywnych zawodowo respondentów rozkładały się równomiernie. W zbiorowości aktywnych zawodowo było 60% kobiet i 60% mężczyzn. Wśród niepracujących/bezrobotnych zdecydowanie przeważali mężczyźni (26,3% w stosunku do 18,1% kobiet), a wśród niepracujących/biernych zawodowo, jak już zostało wspomniane, zdecydowanie przeważały kobiety.

Z uwagi na wiek respondentów i ich sytuację zawodową obraz jest następujący: najczęściej pracujących/aktywnych zawodowo było w grupie wiekowej 31–40 lat, najmniej w grupie 41–62 lata. Wśród niepracujących/bezrobotnych najczęściej bezrobotnych było w grupie najmłodszych respondentów, a zbiorowość niepracujących/biernych zawodowo charakteryzował najmłodszy i najstarszy wiek.

Zdecydowana większość pracujących/aktywnych zawodowo charakteryzowała się wykształceniem wyższym, na drugim miejscu uplasowali się pracownicy z wykształceniem zawodowym, wśród niepracujących/bezrobotnych przeważali respondenci z wykształceniem średnim i zawodowym, a wśród niepracujących/biernych zawodowo respondenci z wykształceniem średnim ogólnokształcącym.

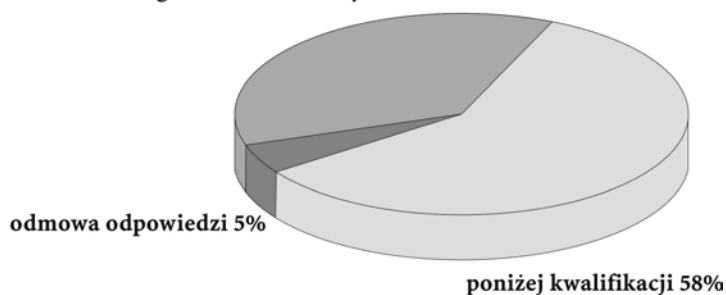
Pracujący/aktywni zawodowo to w większości respondenci pozostający w stałych związkach, dotyczy to również respondentów niepracujących/biernych zawodowo. Respondenci niepracujący/bezrobotni to głównie ludzie stanu wolnego.

3.1. OSOBY PRACUJĄCE

60% badanych to osoby aktywne zawodowo-pracujące. Wśród pracowników zatrudnionych na etacie, w firmie lub instytucji przeważały kobiety, aż 63% pracowało w ten właśnie sposób. Wśród samozatrudnionych zaś dominowali mężczyźni (21,1%). Również mężczyźni częściej niż kobiety deklarowali „pracę na czarno” (blisko 9% w porównaniu z 3,2% kobiet). Na etacie pracowały najczęściej osoby młode – do 30 roku życia, wśród pracujących na umowę o dzieło lub zlecenie najczęściej występowali respondenci w wieku 31–40 lat, a wśród osób pracujących na czarno respondenci najstarsi – w grupie wieku 41–62 lata. Co ostatni to również osoby najczęściej pracujące na własny rachunek, samozatrudnione.

58% respondentów musiało po powrocie do Polski szukać pracy, 25% miało już załatwioną pracę w kraju, a 17% wróciło z wyjazdu sezonowego do pracy sprzed wyjazdu (zob. wykres 3.1).

WYKRES 3.1. SYTUACJA ZAWODOWA RESPONDENTÓW
W MOMENCIE POWROTU Z ZAGRANICY
zgodna z kwalifikacjami 37%

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby pracujące (n = 120)

3.2. OSOBY NIEPRACUJĄCE

Pogłębiona analiza osób niepracujących według wybranych cech demograficznych respondentów przedstawia się następująco. Wśród osób niepracujących osoby bezrobotne to w przeważającej większości mężczyźni, wśród biernych zawodowo zaś przeważają kobiety. Osoby bezrobotne to respondenci w wieku 31–40 lat, osoby biernie zawodowo to respondenci najmłodszy i najstarszy. Wśród osób niepracujących osoby bezrobotne z wykształceniem zawodowym stanowiły 72,4%. Respondenci biernie zawodowo to w badanej grupie osoby zarówno z wykształceniem wyższym, jak i średnim ogólnokształcącym. Zdecydowana większość niepracujących/bezrobotnych była stanu wolnego, zaś większość niepracujących/biernych zawodowo pozostawała w stałych związkach. Blisko 62% respondentów niepracujących/biernych zawodowo posiadało dzieci na utrzymaniu, zaś 61% bezrobotnych nie posiadało dzieci.

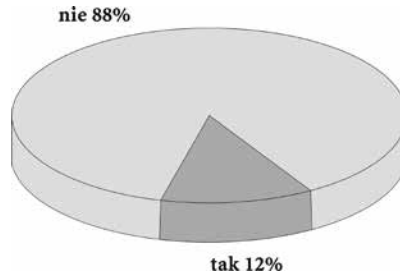
Wśród niepracujących największą grupę (3/4) stanowią osoby pozostające bez zatrudnienia krócej niż pół roku. Co piąty badany nie pracuje dłużej niż pół roku, a tylko co dwudziesty – dłużej niż rok. W grupie długotrwale bezrobotnych (pozostających bez pracy dłużej niż rok) znalazły się wyłącznie kobiety. Najlepszą sytuację mają respondenci w grupie wieku 31–40 lat – oni najkrócej pozostawali bez pracy. Najdłużej szukają pracy respondenci najmłodszy. Trudności z wejściem na rynek pracy mają respondenci z wykształceniem wyższym – przeszło 27% szukało pracy od 6 do 12 miesięcy, a 9% – 12 miesięcy i dłużej. Tę ostatnią kategorię stanowiły wyłącznie kobiety.

Zdecydowana większość, bo aż 87% niepracujących w badanej zbiorowości nie zarejestrowało się w Urzędzie Pracy (zob. wykres 3.2).

Przed wyjazdem z Polski nie pracowało (było bezrobotnymi bądź biernymi zawodowo) 10% respondentów (22 osoby), po powrocie respondenci niepracujący (bezrobotni i biernie zawodowo) stanowili aż 40% zbiorowości (80 osób). Można więc przypuszczać, że pobyt za granicą spowodował kłopoty z powtórny wej-

ściem na rynek pracy w Polsce, jak również pogłębił bierność zawodową, zwłaszcza kobiet.

WYKRES 3.2. REJESTRACJA W URZĘDZIE PRACY

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby niepracujące (n = 80)

Główne powody braku pracy to: „brak ofert pracy” i „brak ofert pracy w moim zawodzie” (zob. wykres 3.3). Ponieważ tylko 9% respondentów wskazało na niechęć do pracy z powodu niskiego wynagrodzenia, niemożność podjęcia się pracy niezgodnej z kwalifikacjami (umiejętnościami) respondentów wskazuje, moim zdaniem, głównie na nieelastyczny rynek pracy w Polsce.

WYKRES 3.3. PRZYCZYNY, Z POWODU KTÓRYCH RESPONDENCI NIE PRACUJĄ PO POWROCIE DO POLSKI

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby niepracujące (n = 80)

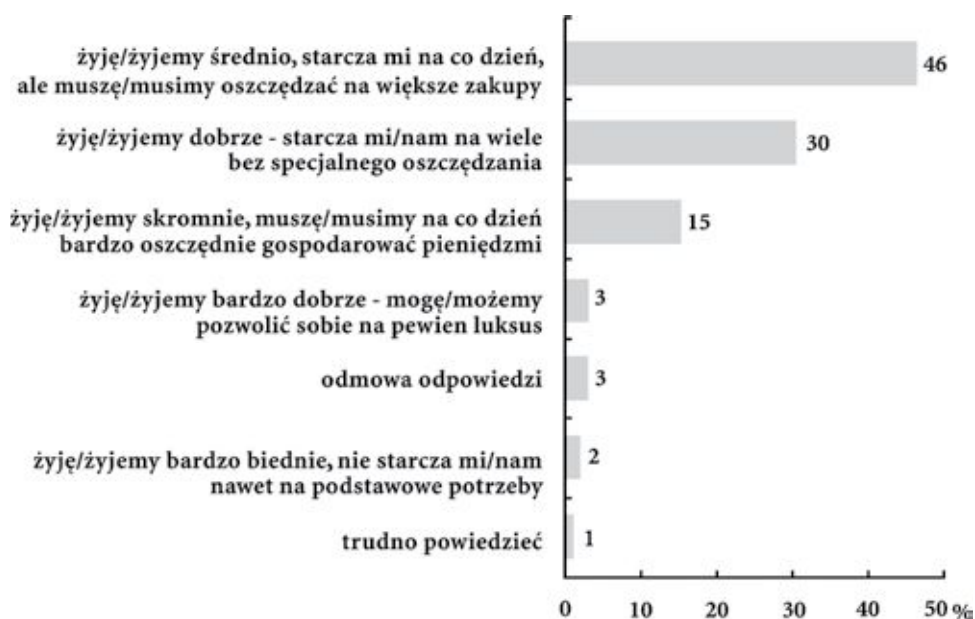

Badanie prowadzono zimą, w okresie od lutego do marca 2009 roku, można więc było spodziewać się uchwycenia sporej grupy respondentów, którzy przebywali/powrócili do Polski z powodu pracy sezonowej. Wśród niepracujących respondentów jednak tylko 13% wymieniło jako powód braku aktywności na rynku pracy w Polsce pracę sezonową za granicą.

4. SYTUACJA MATERIALNA

Większość badanych (54% respondentów) nie posiadała w Polsce mieszkania na własność. Również większość oceniła średnio swój status materialny. 46% stwierdziło, że żyje na średnim poziomie – starcza na co dzień, ale muszą oszczędzać na poważniejsze zakupy. 15% stwierdziło, że żyje skromnie – muszą na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi (zob. wykres 4.1).

WYKRES 4.1. RESPONDENCI WEDŁUG OCENY STATUSU MATERIALNEGO

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

5. SYTUACJA NA EMIGRACJI

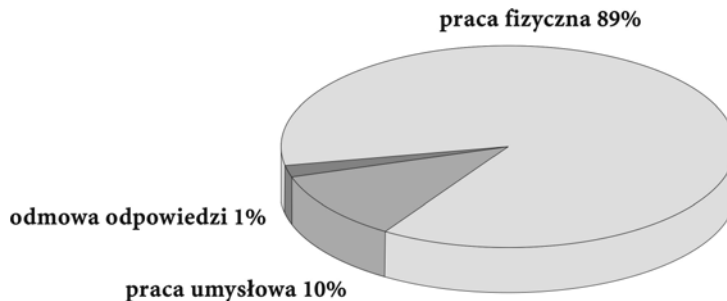
Interesujące jest, że w badanej zbiorowości migrantów powrotnych przeważały osoby o stosunkowo długim stażu pracy za granicą: 45% respondentów przebywało poza Polską (łącznie po 2004 roku) dłużej niż 12 miesięcy, a 28% – od 7 do 12 miesięcy. Najprawdopodobniej więc dla 7% respondentów, którzy spędzili za granicą łącznie krócej niż trzy miesiące, pierwszy wyjazd był jednocześnie wyjazdem ostatnim.

Wśród powodów wyjazdu za granicę dominują przyczyny ekonomiczne. Lepsze zarobki wymieniło 76% badanych, brak ofert w Polsce – 31%, wyższy standard życia – 23%. Ciekawe jest, iż dla 10% respondentów motywem wyjazdu za granicę były względy osobiste/rodzinne. Wskazywać to może na migracje na mocy tzw. łączenia rodzin. Odpowiedź tę wskazało 13% kobiet i 5% mężczyzn, byli to w przeważającej mierze respondenci w grupie wieku 31–40 lat.

W trakcie pobytu za granicą ankietowani pracowali głównie w branży turystycznej i gastronomii (22% wskazań), budownictwie (14%) i rolnictwie, leśnictwie (14%).

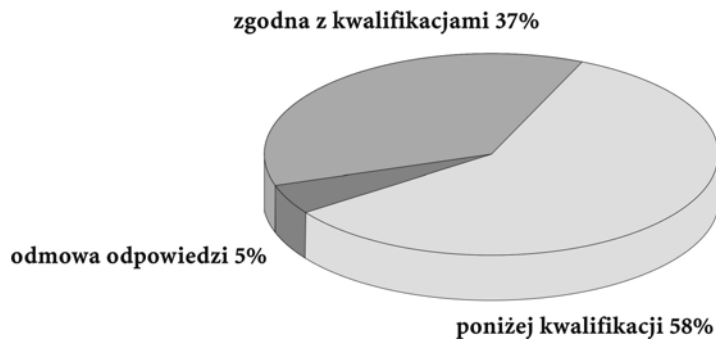
89% respondentów pracowało za granicą fizycznie (zob. wykres 5.1), dla 58% była to praca poniżej kwalifikacji (zob. wykres 5.2).

WYKRES 5.1. RESPONDENCI WEDŁUG ODPOWIEDZI NA PYTANIE „CZY PRACA WYKONYWANA ZA GRANICĄ BYŁA FIZYCZNA, CZY UMYSŁOWA?”

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

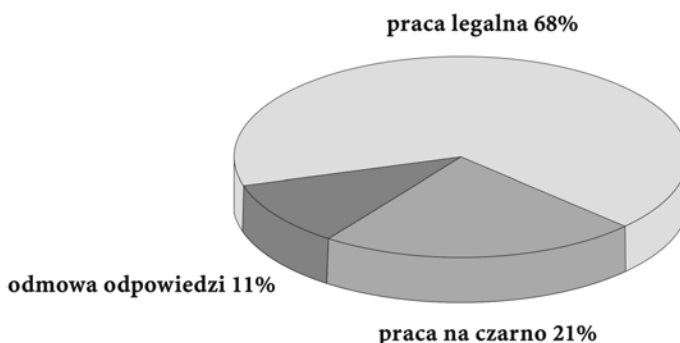
WYKRES 5.2. RESPONDENCI WEDŁUG ODPOWIEDZI NA PYTANIE „CZY PRACA WYKONYWANA ZA GRANICĄ BYŁA ZGODNA Z POSIADANYMI KWALIFIKACJAMI?”

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

W tym smutnym obrazie sytuacji zawodowej za granicą badanej grupy respondentów pozytywny jest fakt, iż 67% pracowało legalnie.

WYKRES 5.3. RESPONDENCI WEDŁUG ODPOWIEDZI NA PYTANIE „CZY PRACA WYKONYWANA ZA GRANICĄ BYŁA LEGALNA, CZY NIE?”

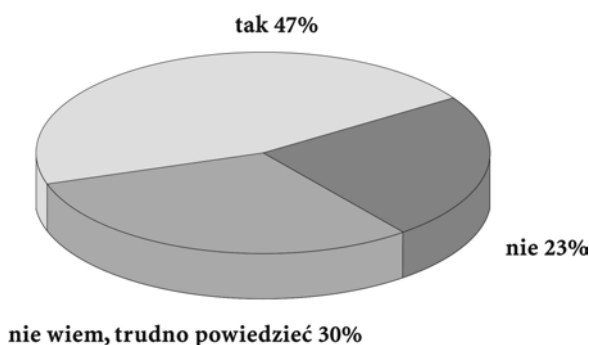

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

6. TYPY MIGRANTÓW POWROTNYCH I RODZAJE POWROTÓW

Kategoryczne stwierdzenie, że nie powróciło do Polski na stałe, wyraziło 23% respondentów, 30% zaś nie wiedziało w chwili badania, jakie będą ich dalsze losy związane z pobytem w Polsce (zob. wykres 6.1). Dla 47% respondentów obecny powrót był powrotem na stałe. Pozostali powrócili okazjonalnie bądź czasowo.

WYKRES 6.1. RESPONDENCI WEDŁUG PLANÓW POBYTU W POLSCE, PYTANIE „CZY WRÓCIŁ/A PAN/I NA STAŁE DO POLSKI?”

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

Pogłębiona analiza planów respondentów, którzy kategorycznie stwierdzili, że nie wrócili do Polski na stałe, przedstawiona zostanie w dalszych częściach tego artykułu. Przeszło 43% respondentów powróciło z Wielkiej Brytanii, na drugim miejscu uplasowała się Irlandia z 14,5% ankietowanych. Na trzecim miejscu znaleźli się powracający migranci z Niemiec, a na czwartym z Holandii (zob. tab. 6.1).

76% planowało powrót z zagranicy, dla 24% nie było to planowane działanie (zob. wykres 6.2).

TABLICA 6.1. RESPONDENCI WEDŁUG KRAJU, Z KTÓREGO POWRÓCILI

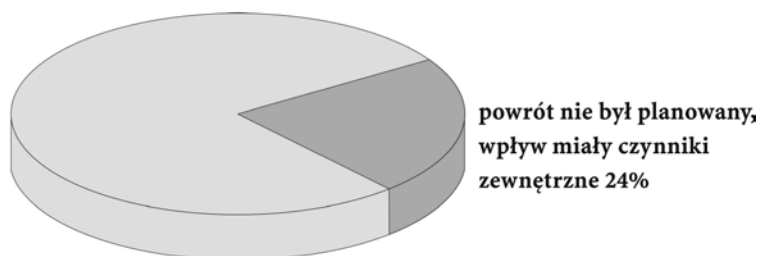
Kraj	Liczba wskazań	Odsetek
Wielka Brytania	87	43,5
Irlandia	29	14,5
Niemcy	19	9,5
Holandia	18	9,0
Francja	7	3,5
Włochy	7	3,5
Szwecja	6	3,0
Dania	5	2,5
Grecja	4	2,0
Norwegia	4	2,0
USA	4	2,0
Belgia	3	1,5
Hiszpania	3	1,5
Austria	1	0,5
RPA	1	0,5
Szwajcaria	1	0,5
Ukraina	1	0,5
Razem	200	100,0

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

Można więc pokusić się o stwierdzenie, że wśród badanej grupy przeważał typ zachowawczy, „konserwatywny” migranta powrotnego. Wśród przyczyn powrotów nieplanowanych na pierwszym miejscu znalazła się utrata pracy za granicą, na drugim przyczyny rodzinne, a na trzecim niemożność znalezienia pracy za granicą. Tylko dla 4% respondentów powodem nieplanowanego powrotu była perspektywa lepszej pracy w Polsce (zob. wykres 6.3).

Osoby nieplanujące powrotu do Polski to takie, które cechuje typ powrotu-porażki rozumianej jako niemożność zrealizowania zakładanego celu, jakim był dłuższy pobyt i praca za granicą. W badaniu postanowiliśmy przyjrzeć się głębiej tej zbiorowości. Wśród osób, które nie planowały powrotu do Polski, nieznacznie przeważały kobiety (51% wobec 49% mężczyzn). Powrót-porażka dotknął przede wszystkim kobiety w najmłodszej grupie wieku, z wyższym wykształceniem, które nie posiadały na utrzymaniu dzieci. Wśród mężczyzn przeważali respondenci w grupie wieku 31–40 lat oraz najstarsi z wykształceniem zawodowym. Zdecydowana większość z nich posiadała na utrzymaniu dzieci. Mężczyźni, których w pewien sposób zaskoczył powrót, mieli większe kłopoty z wejściem na rynek pracy w Polsce. 52% z nich w chwili badania po powrocie do Polski nie pracowało, wśród kobiet było to 48%.

WYKRES 6.2. RESPONDENCI WEDŁUG CHARAKTERU POWROTU

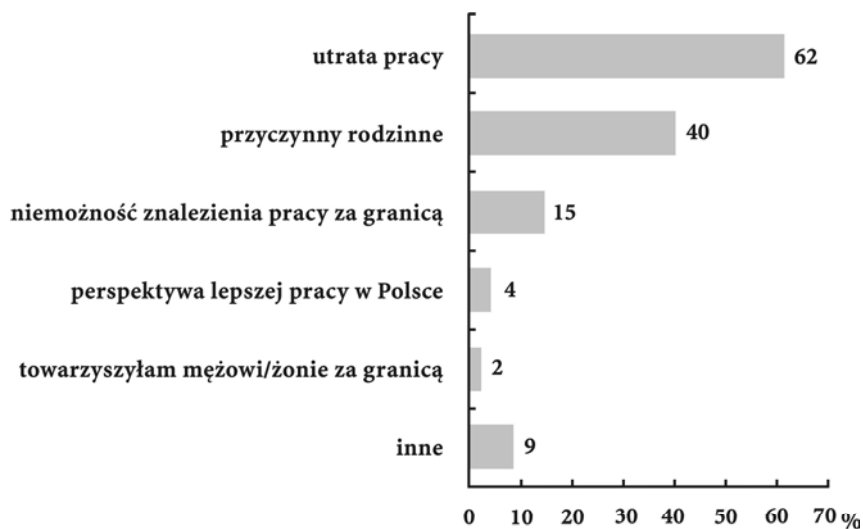

powrót był wcześniej planowany 76%

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: wszyscy badani (n = 200)

Zbiorowość respondentów, którzy nie planowali powrotu do Polski, jest bardzo mała. Celowy charakter próby nie pozwala również absolutnie na wyciąganie kompleksowych wniosków dotyczących powrotów z powodu porażki. W badanej zbiorowości powroty-porażki dotknęły przede wszystkim respondentów z wykształceniem zawodowym i wyższym. Natężenie tego rodzaju powrotów dla dwóch silnie spolaryzowanych grup – to jest kobiet z wykształceniem wyższym i mężczyzn z wykształceniem zawodowym – tłumaczyć można najprawdopodobniej słabą znajomością języka angielskiego wśród respondentów-mężczyzn w wykształceniu zawodowym i w związku z tym ich niższą elastycznością zawodową na emigracji w sytuacji recesji gospodarczej. Jeżeli chodzi o respondentki-kobiety z wykształceniem wyższym – to najprawdopodobniej oferta prac dla tej kategorii migrantów w dobre kryzysu skurczyła się.

WYKRES 6.3. RESPONDENCI, KTÓRZY NIE PLANOWALI POWROTU, WEDŁUG POWODÓW POWROTU

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: badani, którzy nie planowali powrotu (n = 47)

Pogłębiona analiza migrantów, którzy nie planowali powrotu do Polski, według sytuacji zawodowej wskazuje na zdecydowaną przewagę kobiet w kategorii niepracujący/bierny zawodowo (16,7% wobec 4,3% mężczyzn). W tej kategorii przeważali respondenci najstarsi, w wieku 41–62 lata, z wykształceniem średnim ogólnym.

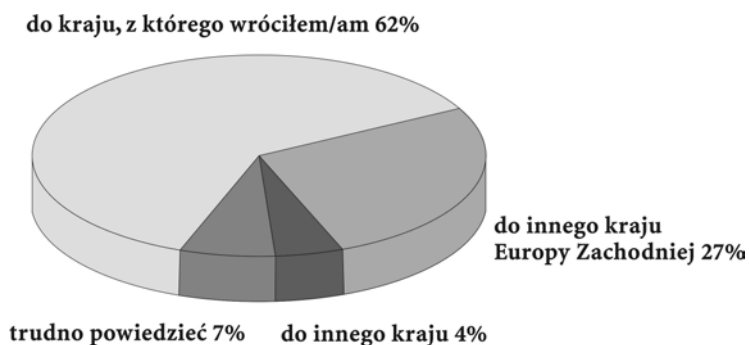
Znakomita większość, bo aż 97% respondentów, nie ubiegała się po powrocie do Polski o zasiłek dla bezrobotnych.

6.1. POWROTY OKAZJONALNE – W PĘTLI PUŁAPKI MIGRACJI

Jak wspomniane zostało już wcześniej, 23% respondentów stwierdziło kategorycznie, iż powrót do Polski nie jest powrotem na stałe. Zapytaliśmy ich, do jakiego kraju planują wyjazd. Okazało się, że większość respondentów, bo aż 63%, planuje wyjazd do kraju, z którego wrócili, 31% – do innego kraju, a 7% respondentów ma niesprecyzowane plany dotyczące kolejnego wyjazdu, mimo że do Polski nie wrócili na stałe (zob. wykres 6.1.1). Tak więc w przypadku badanej grupy respondentów mamy do czynienia, zgodnie z typologią Kinga, z:

1. powrotami związanymi z remigracją (gdy ludzie po powrocie z kraju A do kraju pochodzenia migrują z powrotem do tego kraju A);
2. powrotami związanymi z drugą emigracją (gdy ludzie po powrocie z kraju A do kraju pochodzenia migrują do kraju B).

WYKRES 6.1.1. RESPONDENCI WEDŁUG PLANÓW DALSZEJ MIGRACJI,
PYTANIE „DO KTÓREGO KRAJU PLANUJE PAN/I WYJAZD?”

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby planujące wyjazd (n = 45)

Najczęściej wskazywanym kierunkiem wyjazdów była Wielka Brytania, na drugim miejscu Grecja, a na trzecim Niemcy (zob. tab. 6.1.1). Można więc pokusić się o stwierdzenie, że Irlandia i Holandia – czyli kraje, w których przed powrotem pracowali w dużej ilości badani respondenci (zob. tab. 5.1) – nie okazały się dla nich na tyle atrakcyjne, żeby myśleć o remigracji.

Wśród respondentów, którzy deklarowali powrót do kraju, z którego wrócili, zdecydowanie przeważały kobiety. Stanowiły one bowiem 73,7% w porównaniu do 53,8% mężczyzn. Wśród ankietowanych, którzy planowali wyjazd do innego

POWROTY POLAKÓW PO 2004 ROKU...

TABLICA 6.1.1. RESPONDENCI WEDŁUG PLANÓW DALSZEJ MIGRACJI,
PYTANIE „DO KTÓREGO KRAJU PLANUJE PAN/I WYJAZD?”

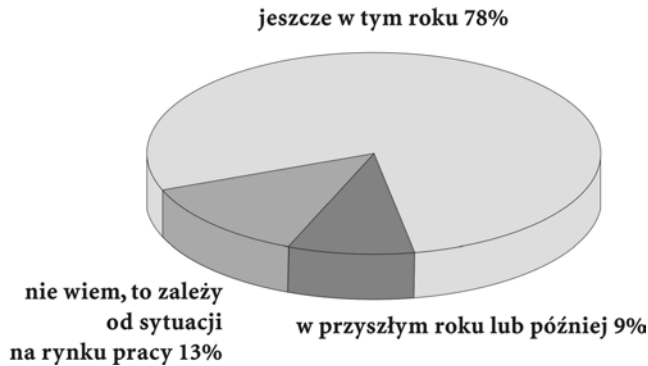
Kraj	Liczba wskazań	Odsetek
Wielka Brytania	17	37,8
Grecja	6	13,4
Niemcy	5	11,1
USA	3	6,7
Szwecja	3	6,7
Irlandia	2	4,4
Ameryka Płd.	1	2,2
RPA	1	2,2
Włochy	1	2,2
Francja	1	2,2
Dania	1	2,2
Belgia	1	2,2
trudno powiedzieć	3	6,7
Razem	45	100,0

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby planujące wyjazd (n = 45)

kraju Europy Zachodniej, zaobserwowano równowagę płci, zaś wśród planujących wyjazd do innego kraju występowali tylko mężczyźni, w najmłodszej grupie wieku, stanu wolnego, z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, nieposiadający dzieci na utrzymaniu i niepracujący/bierni zawodowo. Wśród zamierzających wrócić do kraju, z którego wyjechali, przeważali respondenci w najstarszej grupie wieku, z wykształceniem średnim zawodowym, pozostający w stałym związku. Jeżeli chodzi o posiadanie dzieci na utrzymaniu, proporcje respondentów w tej grupie rozkładały się równomiernie (po 62%), zdecydowanie zaś przeważali respondenci bierni zawodowo. Wśród planujących wyjazd do innego kraju Europy Zachodniej przeważali respondenci w grupie wieku 26–30 lat z wykształceniem wyższym, stanu wolnego, posiadający dzieci na utrzymaniu i pracujący/aktywni zawodowo.

Większość ankietowanych, bo przeszło 60% badanej zbiorowości planującej wyjazd, podjęło już starania, takie jak przeglądanie ogłoszeń, znalezienie pracy czy też mieszkania. Można więc przypuszczać, że decyzja dotycząca kolejnego wyjazdu z Polski jest dość solidnie ugruntowana. Wśród tej grupy badanych przeważali mężczyźni. Stanowili oni 69,2% respondentów. Wśród grupy planujących wyjazd i podejmujących starania wokół tego wydarzenia przeważały osoby w najstarszej grupie wiekowej, 41–62 lata, na drugim miejscu uplasowali się respondenci w grupie 31–40 lat. Byli to w przeważającej mierze pozostający w stałym związku, żonaci bądź mężatki oraz posiadający dzieci na utrzymaniu. Sytuacja zawodowa tej grupy to w blisko 67% respondenci niepracujący/bierni zawodowo.

WYKRES 6.1.2. RESPONDENCI WEDŁUG PLANOWANEGO OKRESU WYJAZDU ZA GRANICĘ, PYTANIE „KIEDY CHCE PAN/I WYJECHAĆ ZA GRANICĘ?”

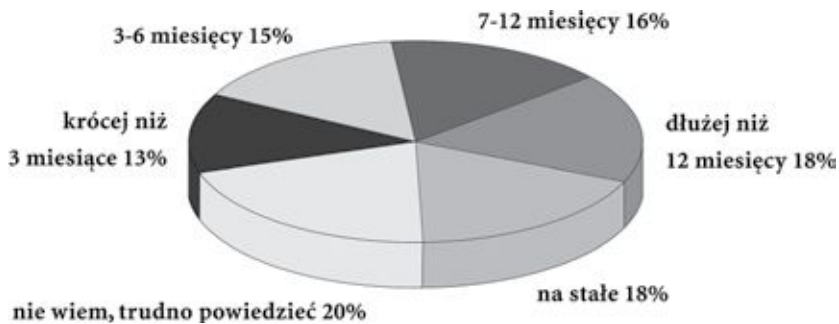

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby planujące wyjazd (n = 45)

78% respondentów planujących wyjazd za granicę stwierdziło, że chce wyjechać jeszcze w tym roku, 13% uzależniało okres wyjazdu od sytuacji na rynku pracy, a 9% stwierdziło, że wyjedzie w przyszłym roku lub później (zob. wykres 6.1.2).

Najwięcej respondentów (20%) nie wie, jak długo będzie trwał wyjazd (zob. wykres 6.1.3). 18% stwierdziło, że kolejny wyjazd jest wyjazdem z Polski na stałe, dla kolejnych 18% to wyjazd długookresowy. Krócej niż trzy miesiące planuje pobyt za granicą tylko 13% respondentów.

WYKRES 6.1.3. RESPONDENCI WEDŁUG PLANOWANEGO POBYTU ZA GRANICĄ, PYTANIE „NA JAK DŁUGO CHCE PAN/I WYJECHAĆ ZA GRANICĘ?”

Źródło: Migracje powrotne... Podstawa procentowania: osoby planujące wyjazd (n = 45)

Rozważając rodzaj przyszłej pracy za granicą zdecydowana większość, bo aż 73% respondentów, stwierdziła, że będzie to praca fizyczna. Proporcje z podziałem na płeć rozkładały się równomiernie. Wśród osób, które wskazały na umysłowy charakter pracy, przeważali mężczyźni (15,5% wobec 5,3% kobiet). Na fizyczny charakter pracy wskazywali głównie respondenci najstarsi (w wieku 41–62 lata), na pracę umysłową najmłodszy (20–25 lat).

Dla 90% respondentów, zarówno kobiet, jak i mężczyzn kolejna praca za granicą będzie pracą legalną. Najbardziej optymistyczni byli najmłodsi respondenci. 100% osób w wieku 20–25 lat wskazało na legalny charakter przyszłej pracy. Taki sam optymizm panował wśród respondentów z wykształceniem średnim ogólnokształcącym. Zastanawia fakt, iż 20% respondentów z wykształceniem wyższym nie wiedziało, czy praca, którą podejmą za granicą, będzie legalna, czy nie. Oznacza to, moim zdaniem, że grupa ta dopuszcza możliwość podjęcia pracy nielegalnej.

KRYSTYNA IGLICKA

RETURN OF MIGRATING POLES AFTER 2004: IN THE MIGRATORY LOOP TRAP

SUMMARY

This paper analyses Poles' return from emigration from an empirical perspective. It also discusses the difficulties involved in research on return migrants. Firstly, there is no single definition of a return migrant which would be binding for all countries; secondly, many countries do not keep statistics on returnees. Hence, research on return migration concentrates on purposive samples which may indicate certain types of phenomena, strategies and problems within the analysed group, but do not allow generalization. The paper presents the results of a quantitative survey carried out in five cities, viz. Warsaw, Poznań, Gdańsk, Rzeszów and Katowice, on a group of 200 return migrants (40 in each of the above locations). The survey was conducted in Spring 2010. The respondents were selected using snowball sampling.

Key words: EU accession, post-enlargement migration, return migration, migratory loop trap